

Јелена Марићевић Балаћ

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет – Одсек за српску књижевност
и језик, Нови Сад

DOI 10.5937/kultura2277071M
УДК 821.163.41.09-32 Павић М.
82.01
821.163.42.09-1 Павић Н.
Оригиналан научни рад
Датум пријема: 13. 2. 2023.
Датум прихватања: 04. 5. 2023.

ИНТЕРДИЈАЛЕКАТСКЕ ВЕЗЕ ИЗМЕЂУ ПРИЧЕ КОЈА ЈЕ УБИЛА ЕМИЛИЈУ КНОР МИЛОРАДА ПАВИЋА И ПЕСМЕ МЕЋИМУРСКА НИКОЛЕ ПАВИЋА

Сажетак: *Дмијтриј Чижевски је у књизи Компаративна историја словенских књижевности (Comparative History of Slavic Literatures) као засебан вид барокног онеодичавања видео макаронску поезију, али и дијалекатску поезију, језик Рома, деце и различите жаргоне. Милорад Павић поезију је као изучавалац српског барока, али поезија је барок у најширем смислу, иако да му овај аспекти барока није дио сирани, о чему сведоче и позивања на Чижевској у Историји српске књижевности барокног доба. Начин на који је Павић као писац искористио појеницијал дијалекатске поезије осликава се у „Причи која је убила Емилију Кнор”, која се завршава стиховима на кајавском дијалекту из песме „Мејмурска”, заједничког песника Николе Павића. Циљ рада је да покуша да одговори на питање које су функције стихова у контексту Павићеве приче, то јест какве смислостворне хоризонтне ошва на плану историје, историје језика, историје књижевности и културе.*

Кључне речи: *Милорад Павић, Никола Павић, интертекстуалности, барок, дијалекатска поезија, Мејмурје, језик, балада*

Поред¹ до сада подродно истражених примера српске грађанске поезије, која припада бароку и поетолошки и књижевноисторијски, вреди поменути пример дијалекатске поезије која је цитатно функционализована у Павићевој „Причи која је убила Емилију Кнор” (2005).² Ради се, наиме, о одломку

¹ Рад је настао при Републичком пројекту број 01600.

² „Прича која је убила Емилију Кнор” штампана је као засебно издање 2005. и 2015. године, а приређивач Изабраних дела Милорада Павића (2014), Александар Јерков сместио је у оквире књиге *Последња прича*, заједно са „Дамаскином”, „Шеширом од рибе коже”, „Стакленим пужем”, причом „Чекајући такси који нико није позвао”, „Метузалемом”, „Последњом причом” и романом *Седам*

из антологијске песме „Међимурска” (1927), кајкавског загребачког песника Николе Павића (1898–1976), рођеног стрица Милорада Павића:

„Da je z čistog vina morje/ Pak da je kak Médimôrje/ Lefko bi ga spil,/ Al bi za njom išče plakal,/ Sivim sozam brk namakal,/ Žalósten bi bil.// Da z orsagov celog sveta/ Zberaju se dekle cvetja/ Najlepšeg na kup,/ Itak bu mi ona lepša/ Neg med njimi i najlepša,/ Neg sé lepe skup.// Gda bi imel črne konje/ Vozil bi se ofčas do nje,/ Pred hižom joj stal,/ Hintov bi zastavil z mukom,/ Brk potegnul gori z rokom,/ Jabuku joj dal.// Je, al toga sega nema./ Gleč, birtaš mi stola sprema,/ Vu noč moram it:/ Zlemaal bum joj gavalera/ Spoleg kog me otec tera –/ Pak pem drugam pit.”³

Песма се наводи према *Анџолоији новије кајкавске лирике*, коју је саставио управо Никола Павић 1958. године. Исте године се у *Лейојису Матице српске* појавио како приказ Тода Чолака кајкавске збирке *Звира вода* (1957) Николе Павића,⁴ тако и изузетно афирмативан приказ превода Пушкиновог *Оњегина* Милорада Павића, из пера Лава Захарова.⁵ Прикази су штампани један до другог. Милораду Павићу, кога можемо назвати пасионираним сеизмографом књижевних појава, човеком који је с особитим интересовањем пратио културолошке токове времена у којем је живео и писао, били су важни и контексти у које су смештани текстови који се тичу његовог рада или интересовања, посебно на самим књижевним почецима.⁶

Милорад Павић успостављао је библиографске линије додиром са писцима или књижевним историчарима са којима је био у крвном сродству, исписујући својим делом сопствену *аутобиографију*. У *Историји српске књижевности барокној доба* (1970) Милорад Павић цитирао је и *Хисторију гудровачке драме* (1871) Армина Павића, а у „Аутобиографији” је забележио: „Ја сам писац већ две стотине година. Далеке 1766. један Павић је објавио у Будиму своју збирку песама и отада се сматрамо списатељском породицом”.⁷ Никола и Армин Павић делали су и стварали махом у контексту хрватске културе. Милорад Павић, међутим, отворено се изјашњавао као српски писац:

смртних грехова.

³ Pavić, N. (1958) *Antologija novije kajkavske lirike*, Zagreb: Lykos, str. 78–79. Курзивом истакнути делови песме, цитирани су у „Причи која је убила Емилију Кнор”.

⁴ Чолак, Т. (1958, април) Збирка песама Николе Павића на кајкавском дијалекту, *Летопис Матице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 400–402.

⁵ Захаров, Л. (1958, април) Оњегин у новом преводу, *Летопис Матице српске*, 134, 382, 4, Нови Сад: Матица српска, стр. 402–405.

⁶ Примера ради, Милорад Павић засигурно је прочитао студију Душана Глумца „Стари јеврејски рукописи са обале Мртвог мора”, (1958, август-септембар), *Летопис Матице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 153–170), која га је надахнула на писање појединих сегмената *Хазарског речника*, те *Унутрашње стране ветра*, барем када је реч о јеврејском обичају сахрањивања светих књига, тј. православном обичају сахрањивања икона.

⁷ Павић, М. (2005) *Роман као држава и други огледи*, Београд: Плато, стр. 7.

„Највећи део хрватских писаца захтева да на њиховим књигама стоји да су преведене са хрватског. Опет, највећи део српских писаца остаје, користећи аргументацију Павла Ивића, при називнику српскохрватски. При таквом стању ствари, у свету се стиче слика да у Југославији постоје, бар на овом језичком подручју, два језика – хрватски и српскохрватски. Ништа погрешније од тога [...] После неспоразума те врсте, мој издавач у Паризу је одлучио да на мојим књигама стоји – преведено са српског [...] Ја се са њиме слажем!”⁸

Српски писац је неретко коментарисао како је у једном историјском тренутку његова породица била поунијађена, па се огранак коме он припада касније вратио православљу:

„*Хазарски речник* [је] моја аутобиографија. Наиме, Павићи су, према породичном предању, Срби православне вере из Хрватске, пореклом из Жумберка. Негде око 1670. почело је, као што историчари знају, насилно унијађење Срба у том крају, па је то захватило и нашу породицу. Били су, дакле, православци присиљени да пређу на унију, а касније и у католичанство. Породица је лутала и, по предању, неки наши преци су стигли чак до Будима. То је тај круг: сада смо се вратили православљу. Ја сам православца. То је, дакле, хазарска судбина која је чешћа и много обичнија у животу него у литератури, да се заврши круг и да се вратите свом пореклу. [...] Мој стриц, Никола Павић, млађи, који је службовао као учитељ у кајавским пределима, у Међимурју, писао је песме и спада у најбоље кајавске песнике хрватске књижевности. Дакле, једна чудна линија.”⁹

Отуда су, поред наведеног примера *Хазарског речника*, неретки примери у белетристици Милорада Павића да човек пређе у другу националност или веру, па се поновно преобрати у првобитну, најчешће пред смрт, попут Јоана Сиропулоса (Грка), тј. Јована Сиропулова (Бугарина) из приче „Живот и смрт Јоана Сиропулоса” из збирке *Коњи светиоја Марка* (1976) и романа *Предео сликан чајем* (1988).

Деликатност породичних односа нужно је доводила до дистанцирања њених чланова, мада је долазило и до цитатних сусрета, као у „Причи која је убила Емилију Кнор”. На том трагу, вреди поменути да име Емилија има етимолошко значење – супарница (лат. *aetulus*), а да се тако звала и тетка по мајци Милорада Павића, супруга познатог полонисте Ђорђа Живановића (1908–1995). Презиме Кнор се можда односи на Карла Кнора, који је баш на кајавском дијалекту и на немачком језику, објављивао књиге за децу симптоматичних наслова (*О Св. Микули, Било је некада*). Наравно, Микулом су звали и Николу Павића, који је на тај начин себе аутореференцијално апострофирао у песми „Хижа”: „А spod trave mefke/ cvrčka

8 Јевтић, М. (1990) *Разговори са Павићем*, Београд: Научна књига, стр. 111.

9 Šomlo, A. (1990) *Hazari, ili obnova vizantijskog romana*, Beograd : BIGZ; SKZ, Narodna knjiga, str. 5–6.

sara žula/ rak peva ropovke/ kak ravič mikula”¹⁰ Могућно је како именовања јунака имају донекле везе са „супарништвом” на релацији Србин – Хрват или породичним и књижевним огледањем стрица и синовца, Николе и Милорада Павића.

Одломак из песме „Међимурска” у „Причи која је убила Емилију Кнор” пева глас из статуе окамењене девојке Цецилије: „Тада се из њенога мермернога грла може чути у кући иза Цецилијиних леђа неки дубок пијани глас којем одлазе сви Цецилијини залогаци и гутљаји”¹¹ У „Римском сонету” Јована Дучића такође се спомиње Цецилија:

„Спава Цецилија Метела, још спава,/ Сто година преспи и сто нових зачне./ Пева птић из житâ и косач из травâ,/ А ништа да прене трепавице плачне.// У мрак бела стада са хумова сходе;/ Голуби из поља беже испред сене;/ Апијом се врате легије што воде/ Краље од истока, и пљачку, и плене.// Очи Цецилије мокрих трепавица,/ Од свег окренуте сад гледају другде;/ Нит их прену трубе ни глас ноћних птица.// Сто година мирно она пређе свугде;/ Лепота је смрти без својих граница.../ А мокре су очи окренуте другде.”¹²

Могу се запазити две Цецилије – Света Цецилија, која је живела у Риму 430. године, заштитница музичара, песника и слепих, као и Цецилија Метела, која је живела 80. године пре нове ере и била је римска племкиња, кћи конзула Луција Далматика и друга Помпејева супруга. Привидно барокно удвајање две Цецилије, заправо је занимљив пример културолошког укрштаја. С једне стране је хришћанска мученица којој је требало да одрубе главу, а са друге римска племкиња, чији је отац био конзул у Далмацији, Дучићевом завичају. Обе спаја исто име које означава слепило, али оне стоје на две дијаметрално супротне културолошке и временске позиције. Једна је репрезент паганства и римске културе, а друга хришћанства. Њихов однос је усложњен именом-огледалом које им омогућава да обе увек гледају „другде”, у пут смрти, виђен као краљевски дуги пут. Њихов однос уједно прелама период нове ере (Света Цецилија, 5. век) и пре нове ере (Цецилија Метела, 1. век пре нове ере). Обе Цецилије чини се да су слепе за свет живих и да гледају једна у другу.

Милорад Павић је преко симбола дучићевске Цецилије покушао да суочи не име-огледало, већ презиме-огледало и догна кога ће угледати са друге стране смрти. Између њега и Николе Павића нису ере, већ вера и нација, преломљени барокном призмом или огледалом.

10 Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Čakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 95–119.

11 Pavić, M. (2015) *Priča koja je ubila Emiliju Knor*, Beograd: Dereta, str. 41.

12 Стојковић, Ж. (ур.) (1971), у: Дучић, Ј. *Песме/ О песницима*, Београд; Нови Сад: Матица српска; СКЗ, стр. 108.

„Легенда хоће да су се у Цецилију загледала два момка и оба се ухватила једнога дана да играју до ње. Када су хтели да раскину коло тако су је чврсто држали сваки са своје стране, да она није могла ни једном ни другом, него се скаменила и остала као прикована за угао куће око које се вртело коло, па Цецилија тамо и данас стоји раширених руку.”¹³

У Милораду и Николи Павићу могу се евентуално препознати двојица „младића” који су ухватили Цецилију у колу, али би онда та Цецилија представљала барокно огледало међу њима, или би можда могла да буде окамењена, па тако и трајна или вечна култура барока. С друге стране, интересантно би било скренути пажњу на которипско коло, које се играло на празник Свевид (21. јуна), а позната легенда из Међимурја говори о љубави Изабеле Петроци и Николе Малакоција, којима је помагао гроф Јурај Зрински, али се свему испречио несудбени младожења Јанош Булафи.¹⁴ Стога је њихов љубавни троугао окамењен у которипском колу Павићеве варијанте белетризоване легенде.

Међимурски крај доживео је процват у време барока и за овај простор везују се подвизи и културна делатност Зринских у области књижевности и штампарства, као и барокне фреске Ивана Рангера (из 1776–1786). То је, дакле, оно што Милорада Павића може да интимно веже за Међимурје – барокна историја и књижевност. У том смислу и дијалекатски стихови Николе Павића, сагледани у светлу барокне поетике, добијају на значају. Засебан вид барокног онеобичавања Дмитриј Чижевски видео је, наиме, у макаронској поезији, мешању латинског и пољског језика, српског и италијанског језика, пољског, литванског, украјинског, грчког и латинског језика, али и у дијалекатској поезији, језику Рома, деце и различитим жаргонима.¹⁵ Кајкавски стихови, са становишта стандардног језика делује онеобичено, „неправилно”, као језички *дисер нејравилној облика* (синоним барока).

Никола Павић је „Међимурску” објавио 1927. године, у јеку авангардних и експресионистичких струјања. И његови савременици, познати дијалекатски, кајкавски песници (Мирослав Крлежа, Иван Горан Ковачић, Фран Галовић, Драгутин Домјанић) стварају управо у то време или нешто раније.¹⁶ Између авангардне и барокне поетике постоје извесне линије додира,¹⁷ мада је унеколико истражен и однос

13 Pavić, M. (2015) *Priča koja je ubila Emiliju Knor*, Beograd: Dereta, str. 40.

14 Hrustek Sobočanj, M. Ljubavna priča viteza Nikole Malakocija i Izabele Petroci, 14. 2. 2015, 8. 2. 2023. https://mmc.hr/price_art33.html

15 Tschizewskij, D. (1971) *Comparative History of Slavic Literatures*. Translated by R. Noel Porter and M. P. Rice. Edited, with a foreword by S. A. Zenkovsky, Baltimore: Vanderbilt university press, pp. 99.

16 Franičević, M. (1965) *Regionalizam i dijalekatska književnost* (separat), Novi Sad: Peti jugoslovensko-američki seminar, str. 8.

17 Benčić, Ž. (1991) *Barok i avangarda*, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.

експресионизма и барока,¹⁸ те можда ово окретање необичнијем језичком изразу може да се оправда и са становишта поетичких струјања у међуратном периоду.

Пишући о Крлежином бароку, Александар Флакер је истакао најпре став младог Крлеже (из 1916. године), по којем код Хрвата није било барона, краљева и барокне фразе, јер ниједан хрватски гроф у бароку није писао на хрватском језику и није писао уопште.¹⁹ Крлежин став Флакер је релативизовао, указавши на постојање ликовног барока²⁰ и барока у књижевности „језуитских проповједника на кајкавском књижевном језику који у слиједу каснијега развитка није постао књижевним стандардом већ је функционирао као ознака пучког духа и оспоравања језичких норми и дворско-властеоске културе”.²¹ Поред указивања на бројгеловске и барокне *Баладе Пејрице Керемјуха*, „одмакнуте у 16. стољеће”,²² у завршници студије истиче се потреба за истицањем разлике „која дијели Гундулићева *Османа* од Белостенчевих кајкавских ‘родчатава’”.²³ Јасно, све наведено отвара питање негдашње могућности кајкавског дијалекта да постане језички стандард хрватског језика и његовог потенцијала у домену аутохтоног хрватског барока. Потцртавањем разлике између дубровачког и приморског барока, с једне, и кајкавског барока, те сељачког барока, са друге стране, отворио би простор расправе о односима између хрватског сељачког барока и српског барока какав представљају, примера ради, Жефаровићева дела као пресудна у формирању српског грађанства:

„Христифор Жефаровић није био мајстор који се бави студијом форме и стила, већ немиран дух, прост, примитиван, вредан, хетерогене стилске пријемчивости, у *ирешним* распонима од средњовековних шема до рокајних орнамената. Ипак, Жефаровићево дело одиграло је значајну улогу у формирању нашег грађанства.”²⁴

Но, такође, у светлу наведених диференцијација, као важно питање намеће се и дубровачки барок, заједнички и српској и хрватској културној баштини.

На питање да ли је Милорад Павић „Причом која је убила Емилију Кнор” желео да уметнички сугерише ову парадигму размишљања, није тешко дати макар

18 Вучковић, Р. (2011) *Проза српске авангарде*, Београд: Службени гласник.

19 Flaker, A. (1988) Krljezin barok, u: *Književni barok: proučavanje baroka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu*, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, str. 341.

20 О хрватском ликовном бароку подробно је писано у студији *Хрватски сељачки барок* Мирка Куса-Николајева: Kus-Nikolajev, M. (1929) *Hrvatski seljački barok, Etnolog*, Zagreb: Narodni etnografski muzej u Zagrebu 3, str. 55–72.

21 Flaker, A. (1988) Krljezin barok, u: *Književni barok: proučavanje baroka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu*, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, str. 349.

22 Isto, str. 350.

23 Isto, str. 352.

24 Давидов, Д. (1961) Христифор Жефаровић први српски бакрорезац XVIII века, у: Каталог: *Христифор Жефаровић илирико српској обичиј зограф: Дело Христифора Жефаровића*, Нови Сад: Галерија Матице српске, стр. 58.

начелни одговор. Иако испрва чуде и побуђују херменеутичку позорност, кајкавски стихови у овој причи указују на значај Паноније како за Србе, тако и Хрвате, а „нитко ту Панонију на тлу Међимурја није дао тако снажно као Павић”.²⁵ И Петра и Николу Зринског, коме је краљ Фердинанд дао Међимурје са Чаковцем,²⁶ Милорад Павић помиње у *Историји српске књижевности барокној доба* у контексту бележења народних песама у епоси барока и песама дугог стиха које опевају борбе Срба и Хрвата против Турака.²⁷ Поред политичке и војне улоге коју су Зрински имали, истиче се, дакле, и она у домену уметничке и културолошке делатности.

Могло би се претпоставити да је Милорад Павић, поред тога што је познавао историјске и културолошке прилике овог краја, искористио семантички потенцијал и песме Николе Павића и обичаја који се везује за дан Свевида. У тренутку када је прича испричана главни лик умире с погледом у будућност и „самртни предео”, дакле, видећи све, баш као и очи камене статуе: „њене мраморне очи личе на две рибе доје смарагда. Кажу да виде будућност”.²⁸

У будућности би, према томе, била смрт. Лепота пишчеве смрти огледа се у пејзажу у који је загледан у сну. Јунак који умире је фикционални Милорад Павић, што потврђују алузије на дела која је написао:

„Иза леђа ми је једна мања планина, а преда мном у даљини назиру се високи врхови огромних планинских гребена [...] Сасвим близу под мојим ногама виде се виногради и река [...] Однекуд, ваљда уз реку, долази топли мирис мора [...] Гледам како јелен пије воду, како река пода мном тече на Југ и како облаци кроз њу теку на Север. И будим се са осећањем да сам умро [...] Иза леђа му је била Јура, а пред очима у даљини дизали су се врхови огромних Алпских гребена [...] па река Рона, а иза ње шуме у Горњој Савоји [...] долазио је са Средоземља топли мирис мора. И човек на прозору и ја нетремице смо гледали у те шуме с оне стране реке [...] Чекали смо да из шуме изађе јелен и да приђе реци да се напоји. Када је јелен стварно изашао из шуме и спустио главу над воду, човек румених образа на своме прозору је крикнуо.”²⁹

„Самртни предео” Милорада Павића у цитираном одломку најпре се предочава као било који предео или пејзаж, не би ли се у коначници у пејзажу препознали

25 Skok, J. (1985) Nadeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*. Čakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 106–107.

26 Андрија Анђал Николу Зринског посматра и као хрватског и као мађарског писца у светлу расправе о мађарском и словенском бароку. Уп. Анђал, А. (1961, март-април) Мађарски и славенски барок, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 27, стр. 165.

27 Павић, М. (1970) *Историја српске књижевности барокног доба: XVII и XVIII век*, Београд: Нолит, стр. 432–437.

28 Pavić, M. (2015) *Priča koja je ubila Emiliju Knor*. Beograd: Dereta, str. 39.

29 Исто, стр. 29–44.

одређено поднебље на основу топонима (Јура, Рона, Горња Савоја, Средоземље), западно од Међимурја, где је статуа Цецилије „у једном селу на реци Мури”³⁰ из које се чују стихови „Међимурске”.

За Николу Павића, рођеног у Загребу, два боравка у Међимурју (1921–1926. и 1947–1950) имала су судбински значај – песник се потпуно поистоветио са овим поднебљем – психолошки, етички, а нарочито језички.³¹ Он се неретко обраћао пејзажу, сликајући га снажно као на уљима Бројгела,³² а осећајући Међимурје као пронађен митски завичај.³³ То га је, између осталог, издвојило од осталих писаца и песника који су писали, тј. певали о овом крају, али је и одредило његов књижевноисторијски статус „уз Мирослава Крлежу који ће исписати крвљу снажну свехрватску баладу о судбини једног постојања на раскршћу свјетова у тмини и огњу, уз најбољег Горана Оиња и рожа, и кајкавски стихови Николе Павића остају несумњиво трајном вредношћу дијалекталне, а по томе и свеукупне наше сувремене поезије”³⁴

Како песму „Међимурска” одликује бистрина и лакоћа искреног надахнућа,³⁵ не чуди што је могла да инспирише и Милорада Павића и што ју је функционализовало на плану пејзажистичке метафизике. Ако је Никола Павић био поистовећен са Међимурјем, Милорад Павић покушао је да угледа стварност своје смрти, стапајући се са пејзажем у маниру барокних ствараоца, „у складу са гледањима метафизичких поета за које је природа ‘mystic book’”, а што кореспондира са „пределом” који се и код Венцловићевих тзв. *гвосџруких њејзажа* „претворио у алегоријску приповест о природи”³⁶

„Открити свој пејзаж, било је то питање живота или смрти [...] Било је то буђење свог стварног бића, његова жива манифестација [...] пратити то танано преливање пејзажа-описа у пејзаж-душевно стање [...] откровење човековог бића у трајању”³⁷ Са наведеним разматрањем Душана Матића о

30 Исто, стр. 39.

31 Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Čakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 95.

32 Franičević, M. (1973) Predgovor, u: *Pavić, Balota, Ljubić, Gervais: Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska; Zora, str. 12.

33 Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Čakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 118.

34 Franičević, M. (1973) Predgovor, u: *Pavić, Balota, Ljubić, Gervais: Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska; Zora, str. 21.

35 Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Čakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 100.

36 Михаиловић, Р. (1968) О кончетистичким основама слике природе у српској уметности XVIII века, *Зборник Матице српске за ликовне уметности*, 4, Нови Сад: Матица српска, стр. 208.

37 Матић, Д. (1958, август–септембар) Пејзаж у југословенској литератури, *Летопис Матице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 149.

пејзажу у југословенској литератури, на које је можда и рачунао Милорад Павић, треба указати и на значај језика и дијалеката када је реч о пределима, било конкретним или метафизичким. Као најкрупнији факат наше етничке историје Павле Ивић узима сеобе које су почеле у 15. веку, а које су за последицу имале испремештаност велике већине српског и хрватског живља: „Само у мањини наших крајева старинци претежу. То су крајеви најчешће по угловима [...] горњи део долине Нишаве и долине Тимока, понека забачена племенска област у јужној половини Црне Горе, извесна јадранска острва и кајкавски крајеви Хрватске, прибијени уз словеначку границу”.³⁸

И заиста, југ Србије (Нишава, Тимок) изродио је песнике и писце који су, пишући на дијалекту, успевали да на естетски релевантан начин успешно стварају, мада нису увек издијали у први план (барем не када је реч о поезији). Јадранска острва и кајкавски крајеви више су оставили траг у поезији и можда је због тога тај дијалекат у контакту са песничким језиком престао да буде само одраз аутентичног говора одређеног краја.

Пример поезије Николе Павића могао би да потврди ову претпоставку. Песник је, наиме, „стварао и створио свој језик, своју књижевну варијанту међимурске кајкавштине с извјесним примјесима урбанизованог кајкавског идиома, али са свим битним обиљежјима међимурске варијанте кајкавског дијалекта”.³⁹ Ово запажање баца ново светло на „Међимурску”, будући да се онда не ради само о чистој дијалекатској песми, већ индивидуалном упливу у језички идиом и његовом модификовању, што би резултовало постизањем естетских ефеката, те третирању овог краја не више као одређене територије, већ одређеног пејзажа и света који живи у пределима песникове душе. Претпостављамо да је Милорад Павић то засигурно осетио, па и његов „самртни предео” има обресе конкретног крајолика (Мура, Алпи, Рона, Мон Блан), али то више представља пејзаж његове душе.

Поред наведеног, не треба занемарити љубавни аспект песме „Међимурска” и „Приче која је убила Емилију Кнор”. У песми „откривамо најбољег Павића винско-љубавних ’попевки’, пјесника којег стварност непрестано лишава сна”.⁴⁰ Лирски субјекат песме зато не спава, али снева на јави, машта да је каваљер који је високо на друштвеној лествици и који, самим тим, има право да се удвара девојци коју воли – да дотера пред њену кућу коње, засуче брк (симбол мушкости) и да јој јабуку (свадбени дар). „Је, ал тога сега нема./ Gleč, birtaš mi stola sprema,/ Vu noč moram

38 Ивић, П. (1958, март) Наши дијалекти и историја, *Летопис Матице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 224.

39 Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, u: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Ćakovec; Zagreb: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 117.

40 Franičević, M. (1973) Predgovor, u: *Pavić, Balota, Ljubić, Gervais: Izabrana djela*, Zagreb: Matica hrvatska; Zora, str. 20.

it".⁴¹ У стиховима је откривена његова коб, јер се пусти снови неће реализовати, у биртији је фајронт и мора да оде из кафане у ноћ. Уместо, дакле, да суче брк на горе, он је „Sivim sozam brk pamakal”.⁴² Неоствареност у љубави, могуће због нижег социјалног статуса, и утапање у сузама и пићу оствариле су могућност да Милорад Павић овог несуређеног кавалера смести у мермерно грло камене Цецилије. Њему, „пијаном гласу” статуе, вечно одлазе залогаји и гутљаји и он непрестано пева о својој несрећној судбини и маштању о срећи.

Цитирањем стихова у причи, може се наслутити барем још једна могућност тумачења. Интересантно је да се управо као две форме пејзажистичког описа у реторици (*locus amoenus* и *locus horidus*) одређују лирски и епски крајолик.⁴³ Додиривањем лирског крајолика Николе Павића и епског, тј. прозног „самртног предела” Милорада Павића, долази до мешања лирског и епског елемента, што је карактеристично за жанр баладе. Неке од типичних одлика балада јесу несрећни љубавници којима родитељи или судбина ускраћују право на личну срећу, тематика из породичног живота, сукоби између крвно или емотивно везаних људи,⁴⁴ те под-текст Цецилијине љубавне приче, несрећног кавалера „Међимурске”, а суочавање Николе и Милорада Павића посредством имена Емилија сугерише сучељавање презименом и крвљу везаних људи.

У „Причи која је убила Емилију Кнор” цитирани стихови кајкавске песме, која притом носи нешто од духа наше грађанске поезије или духа Паноније, сугеришу љубавни троугао – између двојице момака у колу који су се ухватили за Цецилију. Осим љубавног троугла, Цецилија и двојица њених удварача могу да представљају и књижевно огледање Николе и Милорада Павића, али и окамењеност њиховог предмета огледања или спора, уколико прихватимо тумачење о супарништву, назначено именом Емилија. Поступак цитирања стихова у ткиво романа или приче, отворио је тумачење Павићевог „самртног предела” као „двоструког пејзажа” (реалног и метафизичког), што је „Причи која је убила Емилију Кнор” дало призивку баладичности.

У раду је постављено шире начелно питање о могућним утицајима и значењским могућностима читања прозе Милорада Павића у светлу књижевног и научног рада његових предака и рођака, какви су, примера ради, Армин и Никола Павић и споменута тетка по мајци Емилија, као и теча Ђорђе Живановић. Тежиште у овом чланку је на односу између стрица Николе и синовца Милорада Павића. Осветљене су интертекстуалне релације између „Приче која је убила Емилију Кнор” и песме „Међимурска”, чији су стихови на кајкавском дијалекту цитирани у причи. Кроз компаратистичку оптику преломљени су деликатни односи између не само блиских крвних сродника, већ и српске и хрватске културе, особито на линији

41 Pavić, N. (1958) *Antologija novije kajkavske lirike*, Zagreb: Lykos, str. 79.

42 Исто, стр. 78.

43 Kravar, Z. (1980) *Barokni opis*, Zagreb: Liber, str. 102.

44 *Rečnik književnih termina* (1986) ur. D. Živković, Beograd: Nolit, str. 64–65.

барока, православља и католичанства, лирског и епског крајолика, тј. пејзажи-стичке метафизике.

ЛИТЕРАТУРА:

Штампани извори

- Павић, М. (1988) *Предео сликан чајем*, Београд: Просвета, СКЗ, Народна књига.
- Павић, М. (2015) *Priča koja je ubila Emiliju Knor*, Београд: Dereta.
- Павић, Н. (1958) *Antologija novije kajkavske lirike*, Загреб: Lykos.
- Стојковић, Ж. (ур.) (1971), у: Дучић, Ј. *Песме/ О њесницима*, Београд; Нови Сад: Матица српска; СКЗ. *Слџручна лиџература*
- Анђал, А. (1961, март-април) Мађарски и славенски барок, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 27, стр. 163–172.
- Веић, Џ. (1991) *Barok i avangarda*, Загреб: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.
- Вучковић, Р. (2011) *Проза српске авангарде*, Београд: Службени гласник.
- Плумац, Д. (1958, август-септембар) Стари јеврејски рукописи са обале Мртвога мора, *Летопис Маишице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 153–170.
- Давидов, Д. (1961) Христифор Жефаровић први српски бакрорезац XVIII века, у: Каталог: *Христифор Жефаровић илирико сербскиј обичиј зограф: Дело Христифора Жефаровића*, Нови Сад: Галерија Матице српске, стр. 47–58.
- Захаров, Л. (1958, април) Оњегин у новом преводу, *Летопис Маишице српске*, 134, 382, 4, Нови Сад: Матица српска, стр. 402–405.
- Ивић, П. (1958, март) Наши дијалекти и историја, *Летопис Маишице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 223–231.
- Јевтић, М. (1990) *Разговори са Павићем*, Београд: Научна књига.
- Kravar, Z. (1980) *Barokni opis*, Загреб: Liber.
- Kus-Nikolajev, M. (1929) Hrvatski seljački barok, *Etnolog*, Загреб: Narodni etnografski muzej u Zagrebu 3, str. 55–72.
- Матић, Д. (1958, август-септембар) Пејзаж у југословенској литератури, *Летопис Маишице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 147–149.
- Михаиловић, Р. (1968) О кончетистичким основама слике природе у српској уметности XVIII века, *Зборник Маишице српске за ликовне уметности*, 4, Нови Сад: Матица српска, стр. 193–209.
- Павић, М. (1970) *Историја српске књижевности барокној доба: XVII и XVIII век*, Београд: Нолит.
- Pavić, A. (1871) *Historija dubrovačke drame*, Загреб: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Павић, М. (2005) *Роман као држава и друи олеги*, Београд: Плато.
- Rečnik književnih termina* (1986), ur. D. Živković, Београд: Nolit.
- Skok, J. (1985) Nađeni zavičaj Nikole Pavića, у: *Moderno hrvatsko kajkavsko pjesništvo (1900–1950): eseji, interpretacije i ocjene*, Ćakovec; Загреб: Zrinski; Zavod za znanosti o književnosti Filozofskog fakulteta, str. 95–119.
- Flaker, A. (1988) Krležin barok, у: *Književni barok: proučavanje baroka na Filozofskom fakultetu u Zagrebu*, ur. Ž. Benčić i D. Fališevac, Загреб: Zavod za znanost o književnosti, str. 341–354.
- Franićević, M. (1965) *Regionalizam i dijalekatska književnost* (separat), Novi Sad: Peti jugoslavensko-američki seminar.
- Franićević, M. (1973) Predgovor, у: *Pavić, Balota, Ljubić, Gervais: Izabrana djela*, Загреб: Matica hrvatska; Zora, str. 7–21.

- Tschizewskij, D. (1971) *Comparative History of Slavic Literatures*, translated by R. Noel Porter and M. P. Rice. Edited, with a foreword by S. A. Zenkovsky, Baltimore: Vanderbilt university press.
- Чолак, Т. (1958, април) Збирка песама Николе Павића на кајкавском дијалекту, *Лейхойис Майице српске*, 134, 382, Нови Сад: Матица српска, стр. 400–402.
- Веб сајт*
- Hrustek Sobočanj, M. Ljubavna priča viteza Nikole Malakocija i Izabele Petroci, 14. 2. 2015, 8. 2. 2023. https://mmc.hr/price_art33.html

Jelena Marićević Balac

University in Novi Sad, Faculty of Philosophy – Department for Serbian Language and Literature,
Novi Sad

INTERDIALECT LINKS BETWEEN *THE TALE THAT KILLED EMILIA KNORR* BY MILORAD PAVIĆ AND THE POEM *MEĐIMURSKA* BY NIKOLA PAVIĆ

Abstract: In his book *Comparative History of Slavic Literatures*, Dmytro Chyzhevsky saw macaronic poetry and also dialectal poetry, language of the Roma, children and different jargons as specific aspects of Baroque defamiliarization. Milorad Pavić, a known researcher of the Serbian Baroque, knew Baroque in its broadest sense, hence this aspect was not foreign to him. References to the book of Chyzhevsky made in the book *History of Serbian Literature of the Baroque Era*, testify to this. The manner in which Pavić as the writer used the potential of the dialectal poetry, reflects in the story titled *The Tale That Killed Emilia Knorr*. It ends with verses in *kajkavski* dialect, from the song *Međimurska* written by poet Nikola Pavić from Zagreb. This paper has been designed as an attempt to identify the functions of the verses in the context of Pavić's story. In other words, the paper is an attempt to answer the question about what meaningful horizons the verses have opened in the context of history, history of language, history of literature and culture. In *The Tale That Killed Emilia Knorr*, the quoted verses from the *Međimurska* song, which also conveys some spirit of our civic poetry or the spirit of Pannonia, suggest a love triangle – between two guys in *kolo* and Cecilia. Except the love triangle, Cecilia and her two suitors may also represent the literary mirroring of Nikola and Milorad Pavić, as well as the solidification (Cecilia) of their mirroring subject, or conflict subject if we accept the interpretation of the conflict (named as Emilia). The process of quoting verses in the body of a novel or a tale, have opened the interpretation of Pavić's *deadly landscape* as a *double scenery* (real and metaphysical). This has set the overtone of the ballad atmosphere to *The Tale That Killed Emilia Knorr*.

Key words: *Baroque, dialectal poetry, Međumurje, landscape, ballad*